

Víc než zbraně slabých: Rezistence Romů vůči sekuritizační politice

Beyond Weapons of the Weak: Roma Resistance to Securitarian Governance

Abstract

Over the last two decades, the Roma in Italy have shifted from being the subject of social policy to being subjected to securitization processes. As a result, the most destitute groups among the Roma in Italy – those living in the so-called campi nomadi – have been increasingly governed through security policies, measures, and apparatuses. Placed in segregated camps, often surrounded by surveillance cameras, and increasingly subjected to police control and repression, the Roma are not passive to the ways in which they are securitized and governed. Grounding my argument in an ethnography of formal and informal policing of the Roma in the peripheries of Rome carried out between 2014 and 2017, I explore how Roma react to their own securitization. I propose a relational approach that goes beyond conceptualizing Romani resistance in terms of the Scottian concepts of 'hidden transcripts' or 'weapons of the weak,' and focus on how Roma attempt to overtly shape their relationships to police, as well as to the material environment in which they are constrained to live.

Key words

agency, campi nomadi, infrapolitics, Italy, resistance, policing, pyropolitics, Roma, Rome, securitarian governance, securitization

Jak citovat

Ivasiuc, A. 2023. Víc než zbraně slabých: Rezistence Romů vůči sekuritizační politice. *Romano džaniben* 30 (2): 41–63.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10495322>

¹ Ana Ivasiuc v roce 2023 působila na Katedře antropologie na Univerzitě Maynooth v Irsku. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6193-2248>. Kontakt: ana.ivasuic@easaonline.org

Úvod

V posledních čtyřech desetiletích přestaly být romské skupiny v Itálii i jinde předmětem sociální politiky a sociálně inženýrských zásahů, jsou čím dál tím víc rámovány coby bezpečnostní hrozby a vlády a úřady k nim tak i přistupují. Tato změna následovala po celosvětovém vzestupu sekuritizačního paradigmatu (Goldstein 2010), ve kterém je přístup k rasizovaným skupinám, a zvláště pak ke skupinám zasaženým chudobou, stále častěji součástí bezpečnostní politiky (Wacquant 2009, Lorey 2012). Ve shodě s tímto trendem přistupuje vláda a úřady stále intenzivněji i k nejchudším skupinám Romů v Itálii – k obyvatelům tzv. *campi nomadi*.² Romové, kteří jsou umístěni v táborech často obklopených bezpečnostními kamerami a které někdy hlídá ochranka, nebo dokonce armáda, pochopitelně nejsou vůči těmto přístupům a sekuritizaci pasivní. Jsem si vědoma toho, že literatury k sekuritizaci Romů týkající se jejich vlastního nezávislého jednání a strategií odporu je poměrně málo (Pulay 2018). Ve své argumentaci se zde zaměřím na ty strategie, které Romové využívají v reakci na zmíněné sekuritizační politiky a které byly v poslední době teoreticky zpracovány v rámci scottovské kategorie „zbraní slabých“ (Vergnano 2020). Svým přístupem bych ráda posunula prezentaci těchto každodenních strategií a postupů mimo obvyklý rámec Scottovy teorie rezistence. James Scott se soustředil na odpor rolníků vůči společenským hierarchiím, které byly považované za přirozené, a tedy více méně akceptované. Úskalí jeho konceptu „zbraní slabých“ (Scott 1985) tak spočívá v tom, že společenskou hierarchii bezděky esencionalizuje na základě neromské perspektivy, ačkoliv Romové jí rozumějí odlišně a odlišně ji i rekonstruují. Dle mého názoru je třeba rozvíjet takový náhled na strategie odporu na straně Romů, který se neodvíjí od ahistorické aplikace Scottovy teorie, ale je naopak přizpůsobený specifickým represivním struktur, opatření a aktérů, kterým jsou Romové v různých kontextech vystaveni.

Svůj náhled na to, jak Romové na sekuritizaci reagují, opírám o vlastní etnografický výzkum formálních i neformálních podob dohledu nad Romy na římské periferii, který proběhl mezi lety 2014 a 2017. Sleduji, jak Romové na jednu stranu jednájí subverzivně skrze akty odporu, během kterých vyjednávají své pozice v přímých interakcích s policií, na druhou stranu se pak účastní různých forem vzdoru ve chvílích, kdy pod dohledem policie nejsou. Snažím se překonat infrapolitický přístup ke vzdoru Romů a ukázat, že jednájí relačně, v reakci na materiální podmínky, v nichž se útlak ztělesňuje (především mám na mysli materialitu samotných táborů), nebo s ohledem na vztahy s policisty, které se snaží různě utvářet.

² Romové v Itálii jsou chybně označováni jako *nomadi*, a to na základě mylného předpokladu, že všichni Romové jsou z hlediska kultury kočovníci.

Co se týče metodologie, kombinuji archivní výzkum se studiem policejních dokumentů a etnografickým výzkumem, který jsem prováděla na obou stranách „bitevního pole“ – mezi aktéry, kteří se vzájemně považují za nepřátele. Abych mohla sekuritizaci Romů i jejich rezistenci vůči tomuto procesu nahlédnout komplexně, využila jsem širokou škálu přístupů, od etnografického výzkumu krajně pravicové domobrany (Ivasiuc 2015, 2018a, 2019), přes archivní výzkum a analýzu dokumentů, až po zúčastněné pozorování během objížděk s policejní jednotkou (Ivasiuc 2020, 2021) a etnografické rozhovory s Romy – a zvláště pak s Romkami – či zúčastněné pozorování v jednom *campo nomadi* na římské periferii (Ivasiuc 2018b).³ Archivní materiál tvoří soupis obyvatel z roku 1995, který se zaměřil na skupinu zhruba 400 Romů ze Srbska.

Svůj text rozdělují do tří oddílů. V prvním se detailně věnuji sociopolitické situaci romských skupin v Římě a jejím proměnám. Nahlížím na ni z perspektivy současných dějin, od událostí tzv. „protickánských barikád“ v roce 1987 až po aktuální rasistickou politiku zavedenou krajně pravicovým starostou Giannim Alemannem v rámci výjimečného stavu (tzv. *emergenza nomadi*), který byl v souvislosti s Romy vyhlášen v roce 2008. Druhý oddíl představuje teoretický rámec mé studie, který vychází z literatury o sekuritizaci Romů a jejich mobilitě a z prací zaměřených na nezávislé jednání Romů v těchto kontextech a pokračuje mojí kritikou aplikace Scottovy teorie rezistence na daný příklad z romského prostředí. Svá data pak představuji ve třech pododdílech, ve kterých zkoumám, jak se rezistence projevuje diskurzivně i materiálně, zaměřuji se na únikové taktiky a budování autonomie a nakonec na strategie vytváření vztahů, které někdy Romové využívají, aby se vymanili z podřadného postavení vůči aktérům na straně státu. V závěru se pokusím o reflexi, přičemž bych na příkladu Romů a jejich odporu vůči sekuritizaci ráda překonala konceptualizaci rezistenčních taktik a strategií podřízených skupin coby „zbraní slabých“.

1 Od sociální politiky k rasově podmíněnému policejnímu dohledu: posledních 35 let přístupu římských úřadů k Romům

Politika vůči chudým Romům byla již analyzována v nepřeberném množství textů zaměřených právě na Romy v Itálii (abych zmínila alespoň některé: Piasere 1999, 2005, 2006; Sigona 2002, 2003, 2005; Sigona, Monasta 2006; Clough Marinaro 2003, 2009, 2014, 2015, 2017; Clough Marinaro, Sigona 2011; Daniele 2010, 2011, 2013; Hepworth 2012; Picker 2012; Picker, Pasquetti 2015; Picker a kol. 2015; Armillei 2018; Maestri 2019; Pagano 2019). Tato bohatá literatura

3 Výzkum byl realizován tak, aby jednotlivé skupiny účastníků nevěděly o částech výzkumu zaměřených na jiné skupiny. Jednalo se o metodologicky odůvodněnou volbu – měla zajistit, aby mě například romští participanti nepovažovali za součást krajně pravicové domobrany nebo za zaměstnankyni policie.

se zabývá tábory coby specifickým druhem bytové politiky, který se v Itálii vytvořil ve vztahu k Romům z různých imigračních vln. Hlavní pozornost se zaměřuje na přístupy, s jejichž pomocí se tábory postupně zřizovaly a následně proměňovaly z dočasného řešení v pevnou součást systému, na rozporuplnou povahu těchto přístupů ve vztahu k systémům zákonnosti a nezákonnosti, jež vytvářejí, a na biopolitický dopad, který mají v posledních desetiletích na segregaci a útlak Romů v Itálii. V této části textu se soustředím na konkrétní vývoj situace ohledně táborů pro Romy v Římě.

Než se ale ponořím do tématu sekuritizačního přístupu římských úřadů k Romům, bude dobré zastavit se u zastřešujícího termínu Romové. Ten totiž neoznačuje jedinou populaci ve stejném smyslu, na jaký jsme zvyklí u etnonym jiných národů, která často evokují i nějakou podobu teritoriálně vymezeného státu. Zmíněný termín zahrnuje množství skupin s odlišnou migrační historií a s různou mírou zakořeněnosti na území Itálie, jejichž členové mluví různými jazyky, užívají odlišná autoetnonyma a mají různá občanství i různý oficiální status pobytu. Vedle skupin, které žijí v Itálii dlouhodobě a mají italské občanství, jako jsou například *Harvati*, žijí v Itálii také Romové, kteří sem přišli relativně nedávno z východní Evropy. V šedesátých a sedmdesátých letech například proudily přes hranice do Itálie za lepšími životními podmínkami skupiny Romů z Jugoslávie. Ze stejného prostoru sem v devadesátých letech přicházeli i další Romové, uprostřed chaosu vyvolaného válkou, a získali proto povolení k pobytu z humanitárních důvodů. Další vlnu romské migrace – zatím poslední a zároveň nejpočetnější, co se týče romských skupin z východní Evropy – tvoří Romové z Rumunska, kteří jsou zároveň občany Evropské unie. Výrazná praxe meziskupinového vymezování ústí do konfliktních vztahů, například mezi muslimy ze skupiny *Khorakhané*, kteří přišli z Bosny a Hercegoviny, a rumunskými *Ursari*, případně mezi srbskými *Kanjarija* a Romy z Kosova (*Kosovari Roma*).⁴ Státní orgány – většinou zde myslím římskou samosprávu a místní policejní jednotku, která má za úkol na Romy dohlížet – si často tuto diferencovanost ani neuvědomují, natož aby byly ochotné přizpůsobovat jí svůj přístup. Jelikož italské úřady chápou Romy jako jednodlitou skupinu – a jako skupinu, kterou pak vymezují coby problematickou –, budu i já používat zastřešující termín Romové tam, kde o nich budu hovořit jako o skupině obyvatel, která je cílem různých politických přístupů.

V listopadu 1987 obyvatelé žijící na východním okraji Říma zablokovali dálnice a železniční tratě vedoucí do hlavního města a dožadovali se toho, aby z jejich čtvrtí byli Romové vystěhováni (Coccia 2012, Piasere 2012). V odpovědi

⁴ Je ale nutné dodat, že spory mezi těmito skupinami neodpovídají mechanismům vztahování se k „jiným“ a diskurzům vzájemného vymezování mezi národními státy, ze kterých Romové přišli. To například znamená, že skupiny původem z Bosny a Srbska k sobě nechovají stejný druh animozit, jaké charakterizují bosensko-srbské vztahy konstruované jako střet protichůdných zájmů.

na tyto rozsáhlé protesty se římská městská správa pokusila zřídit speciální tábory, ve kterých by Romové mohli přebývat vždy jen určitou dobu. Tzv. *campi sosta*, neboli odstavné tábory, se inspirovaly francouzskou a britskou legislativou zaměřenou na kočovné skupiny.⁵ Romové z Jugoslávie, kteří do Itálie přišli o patnáct let dříve, ovšem nebyli kočovní: 73 % z nich žilo už minimálně několik posledních generací v domech, a to v důsledku politiky nuceného usazování, kterou v Jugoslávii prosazoval komunistický režim (Barany 2002). Nedostatek jiných možností, kterak řešit jejich bydlení, vedl k tomu, že se tyto tábory brzy proměnily z dočasných na stálé. To bylo přesným opakem původního záměru, ve kterém měly tábory sloužit pro potřeby krátkých zastávek na trasách domnělých kočovníků. Přístup Římanů ve stylu „ano, ale ne na mém dvorečku“ brzdil proces usazování a teprve v srpnu 1999 se městské správě podařilo otevřít první oficiálně schválený tábor, umístěný zhruba 20 kilometrů od centra, za dálničním obchvatem na východní periferii města.

Do tohoto tábora byla umístěna skupina zhruba 400 Romů ze Srbska, která byla vícekrát nuceně vystěhována a již nějakou dobu se přesouvala po východní periferii Říma. V roce 1995, kdy bez povolení tábořili na Via Collatina, policie pořídila jejich soupis. Jeho dochovanou dokumentaci jsem měla možnost prostudovat v archivu. Kromě soupisových dokumentů obsahuje v případě mnoha rodin i složky vedené sociálními pracovníky; jejich obsah se většinou týká školní docházky, vzdělávání dětí a způsobu obživy rodičů, přičemž sociální úřady řešily především otázku, zda rodina projevuje přiměřené rodičovské schopnosti a náklonnost ke svým dětem.⁶ Ještě na začátku 21. století tvořili v Římě *nomadi*, jak se jim oficiálně stále říkalo, samostatnou položku v ročním výkazu nákladů na sociální oblast.

Začátek milénia můžeme považovat také za začátek politiky nuceného vystěhování starých, neoficiálních tábořišť umístěných ve volných prostorech římské zástavby, přičemž na snahu o „odcikánštění města Říma“ (Bermann, Clough Marinaro 2011), jejíž výraznou hnací silou byla především gentifikace (Herzfeld 2009), navázala i následující vedení města. Souběžně s tímto vývojem sledujeme ve stejném období také upevňování sekuritizačního paradigmatu (Goldstein 2010), tedy sociopolitického a kulturního režimu myšlení a jednání, ve kterém praxe a diskurzy bezpečnostní politiky postupně získávají navrch nad tématy rovnosti, dostupnosti, spravedlnosti a jinými podstatnými hybateli veřejných debat v dřívějších obdobích. Nucená vystěhování

5 V angličtině se pro tato místa užívá termín *stopping places* („odpočívadla“ či „tábořiště“), což odráží nastavení legislativních opatření vůči Romům a Travellerům ve Velké Británii. Ve svém textu ovšem používám termín tábor (*camp*), který je bližší italskému kontextu.

6 Netřeba zmiňovat, že adekvátnost citových vazeb mezi rodiči a dětmi a míra rodičovských schopností byla poměřována tím, jaké představy o nich mají Italové.

romských skupin byla v tomto smyslu velmi často legitimizována jako záležitost bezpečnosti – obvykle bezpečnosti neromských obyvatel žijících poblíž.⁷ Městská politika Říma soustředěná na bezpečnost byla v roce 2007 shrnuta v „Dohodě za bezpečný Řím“, která mimo jiné umožnila vystěhování neoficiálních romských táborů a zřízení oficiálních táborů na periferii města. Nelze přehlédnout, že ve stejné době zmizela kolonka *nomadi* z výročního výkazu výdajů římské správy v sociální oblasti.

V návaznosti na dva záchvaty morální paniky, které souvisely právě s Romy (Ivasiuc 2022), vyhlásila Berlusconiho vláda v roce 2008 v Římě, Miláně a Neapoli výjimečný stav a zdůvodnila jej přítomností „řady nepovolených tábořišť kočovníků“, nejčastěji původem z Rumunska, v městských nebo příměstských oblastech největších italských měst. S odvoláním na obavy o bezpečnost neromských obyvatel a reálnou možnost, že by „znepokojení veřejnosti“ mohlo vyústit v násilí, italská vláda převedla na samosprávy těchto měst rozsáhlé pravomoci a zdroje, a umožnila jim tak v rámci výjimečného stavu zavést v zásadě jakákoli opatření, která v zájmu zajištění veřejné bezpečnosti uznají za vhodná. V Římě, který tou dobou vedl krajně pravicový starosta Gianni Alemanno, to znamenalo zvýšení dohledu v oficiálních táborech (v některých z nich se objevily bezpečnostní kamery a vchod začali hlídat zaměstnanci bezpečnostních agentur), častější vystěhovávaní a policejní kontroly a nakonec – v roce 2010 – i ustavení zvláštní policejní jednotky. Její původní název zněl „Operativně koordinační jednotka pro kočovnická tábořiště“ a vedl ji vysoce postavený důstojník místní policie, který měl dlouhodobé zkušenosti s jednáním s Romy v Římě. Sídlila na východním okraji Říma nedaleko tábora v Salone a hned v prvním roce svého působení změnila označení, takže v současnosti již není tolik zřejmé, že byla založena jako rasově definovaná policejní jednotka specializovaná na *nomadi*. Její aktuální název je „Jednotka pro veřejnou bezpečnost a mimořádné události“ (*Gruppo Sicurezza Pubblica ed Emergenziale*, dále jen SPE) a jejími hlavními úkoly jsou bezpečnostní kontroly v římských *campi nomadi* a dohled nad nuceným vystěhovávaním. Od roku 2014 se také zaměřuje na boj proti trestné činnosti v oblasti životního prostředí – především na pololegální a nelegální přeprava kovového šrotu Romy a dále pak na problém černých skládek stavební sutě a jiných druhů odpadů v okolí táborů. Jednotka dále řeší případy dětských migrantů bez dospělého doprovodu nebo obecněji vyklízení squatů. Její ustavení bylo důležitým okamžikem proměny, během níž Romové přestali být vnímáni jako příjemci sociálně podporných a inkluzivních opatření a stali se předmětem

7 Místní tisk věnoval pravidelně pozornost požárům v neoficiálních táborech, při kterých zahynuly romské děti. Tyto krátké epizody morálního pohoršení nad otrěsnými a nebezpečnými materiálními podmínkami, které v táborech vládly, v důsledku posilovaly narativy o potřebě tábory odstranit – tentokrát zdůvodněné bezpečností jejich obyvatel samotných.

policejního dohledu: v průběhu několika let veřejnou debatu ovládly sekuritizační narativy (viz též Ivasiuc 2019b, 2022) a také přístup veřejné správy vůči Romům se obrátil k jasně sekuritizačnímu paradigmatu.

Abych ve stručnosti shrnula posledních 35 let přístupu římských úřadů vůči *campi nomadi* a jejich obyvatelům – s douškou, že situace zahrnuje obrovské množství detailů a nuancí, které zde není možné postihnout –, lze říct, že kategorie *nomadi* přestala být předmětem sociální politiky a stala se dlouhodobým cílem policejní kontroly a dohledu. Zároveň se průběžně prohlubovala její kriminalizace a odpor vůči různým neformálním způsobům obživy obyvatel táborů – ať už jde o žebrotu, nebo obchod s kovovým šrotem.⁸

2 Aktérství a odpor vůči sekuritizaci

Obyvatelé *campi nomadi* tváří v tvář římské samosprávě a jejím opatřením, tváří v tvář dohledu, policejním kontrolám a represím nejsou pasivní. Důraz na jejich systémový útlak a rasovou segregaci, který v literatuře o římských Romech jasně převládá, ovšem předem znemožňuje náležitě popsat, jak tito lidé sami na represivní politiku ovlivňující jejich životy reagují. Trvalo poměrně dlouho, než se v literatuře o sekuritizačních přístupech úřadů vůči Romům vyvinul teoretický přístup, jenž otevřel prostor pro dialektický pohled umožňující vysvětlit zároveň rámování Romů coby bezpečnostní hrozby a související přístup úřadů na jedné straně a na straně druhé nezávislé jednání Romů tváří v tvář těmto opatřením (Pulay 2018). Tématu odporu vůči sekuritizaci se dotýká etnograficky ukotvený výzkum migrace východoevropských Romů do západní Evropy a souvisejících integračních opatření (Durst, Nagy 2018; Clavé-Mercier, Olivera 2018; Daniele a kol. 2018; Legros, Lièvre 2019; Tervonen, Enache 2017). Literatura vycházející z etnografie upozorňuje právě na to, že romské skupiny jsou ve svých reakcích na politiku státu nezávislými aktéry, a zdůrazňuje, že je důležité zamyslet se nad tím, jaké taktiky a strategie odporu Romové přijímají a jak podle nich jednají. Ulderico Daniele se svými kolegy (2018) identifikoval v odporu a jednání Romů dva základní přístupy; ty mohou být označeny jako přeznačování (*re-signification*) a reakce (*re-action*). Přeznačování je vymezeno kulturní analýzou způsobu, jímž Romové přetavují svoji zkušenost s útlakem do vlastních výkladů, které jsou protichůdné neromským interpretacím a Neromům jsou uzavřené. Přitom přeznačují vztahy a výměny tak, že se Romové ocitají na vrcholu společenské hierarchie. Neromové jsou v tomto systému vykresleni buď jako lidé naivní, nebo pro život Romů zcela nepodstatní. V tomto směru je dobrým příkladem analýza, v níž Marco Solimene (2013) rozebral římské střety mezi státními orgány a skupinou *Xomà*, v nichž byli představitelé státu nově rámováni coby

8 Pro detailnější pojednání o tomto vývoji z právního úhlu pohledu viz Ivasiuc 2020a.

důvěřivci, což Romům umožnilo symbolicky se osvobodit z područí opresivní vládnoucí moci.

Druhý přístup k aktérství a rezistenci Romů se zabývá reakcí Romů na konkrétní opatření a přístupy, jež je staví do podřízené role. Široká řada etnografických prací zdůrazňuje hledání autonomie vůči systému národních států. Takové hledání strukturuje každodenní praxi mnoha romských skupin, zvlášť těch postižených chudobou, segregací a rasovou diskriminací a útlakem. Nando Sigona ve svém článku (Sigona 2015) líčí, jak ambivalentně obyvatelé tábora o táboře přemýšlí – je pro ně určitým prostorovým omezením a příčinou teritoriální stigmatizace (Wacquant a kol. 2014), ale zároveň i zdrojem. Sigona zde obhajuje etnograficky poučený přístup k aktérství Romů, který umožňuje plně vykreslit způsob, jakým podkopávají nástroje jejich zvnějšku aplikované správy – jako jsou třeba právě tábory – a uskutečňují svoje vlastní cíle. Monica Rossi (2011) například tvrdí, že mezi strategie odporu vůči nucenému vystěhovávání a podobným přístupům (v jejichž důsledku se zpřetrhávají ekonomicky přínosné vazby, které si Romové v městské tkáni vybudovali, a tím se radikálně omezují jejich existenční zdroje) patří zvláště u žen rozšiřování ekonomických aktivit v neoficiálním sektoru a také čím dál tím výraznější působení v roli prostředníků mezi vlastním společenstvím a Neromy. Stefania Pontrandolfo (2018) používá teoretický rámec „aktů občanství“ (*acts of citizenship*, Isin, Nielsen 2008) a navrhuje interpretovat snahu Romů bojovat proti opresivním kategoriím jako určitý způsob „politického bytí“ s kořeny v komunitně založených činech, jež pomáhají vyjednávat jejich přístup k právům. Claudia Mantovan a Gaja Maestri (2021) se zaměřují na gender a rezistenci romských žen z pohledu interseksionality a zkoumají jejich „všední aktérství“ (Ivasiuc 2018c). Sledují, jak tyto ženy mobilizují svůj kulturní a společenský kapitál a používají ho k dosažení sociální mobility a k úniku z vícenásobné opresivní dynamiky genderu, rasy a třídy, které jsou vystaveny. Gaja Maestri se pak soustředí ve spolupráci se Stefanem Piemontesem (2023) na bydlení coby dějiště odporu. V tomto kontextu představují mobilitu a územní rozptyl jako nenápadnou taktiku obrany proti násilnému vystěhovávání či vyhoštění. Tyto taktiky nejsou vnímány jako politické, přesto se řadí mezi akty rezistence. Ve stejném duchu se nese výzkum Pietra Cingolaniho (2016), Jana Grilla (2020) a Dominica Teodorescu (2020), kteří zkoumají metody odporu související s bydlením a využitím městského prostoru. Jejich práce staví na podobném konceptu infrapolitického odporu prostřednictvím reakce.

Cecilia Vergnano (2020) v etnografické studii z Turína využívá koncept „zbraní slabých“ a dokazuje, že infrapolitickými činy jsou i vandalismus a agresivita obyvatel tábora, kteří si jsou vědomi útlaku, jemuž čelí. Hněv vyjádřený vandalismem Vergnano rámuje coby radikální zpochybnění politiky, která Romy segreguje a vylučuje z městského života. Zdůrazňuje přitom

politickou povahu těchto činů odporu. Podle ní se jimi vymezují proti oslabování svých pozic a práv, které tábory coby prostorové techniky segregace a odvržení přinášejí. Názorně dokazuje, že tyto akty neposlušnosti jsou pro Neromy nesrozumitelné a ti je rámuji jako iracionální. Související narativy se pak často vracejí k rasistickým tvrzením o divokosti a necivilizovanosti jako ke kulturním rysům Romů.

V následujícím textu se zabývám aktérstvím Romů a taktikami a strategiemi odporu, které si Romové žijící v římských *campi nomadi* vyvinuli v reakci na dohled, policejní kontrolu a represe, jimž jsou vystaveni. Ve své argumentaci vycházím z nejnovější literatury o každodenních bezpečnostních praktikách (Crawford, Hutchinson 2016) a ze studií o každodenních praktikách odporu (Johansson, Vinthagen 2014), přičemž se zvláště soustředím na každodenní praktiky odporu vůči sekuritizaci, které jsou relační. Svým přístupem chci překlenout propast mezi strategiemi přeznačování a strategiemi reakce, které identifikuje literatura k rezistenci a aktérství Romů v kontextu sekuritárního vládnutí, a vymanit tuto debatu z paradigmatu infrapolitiky. Nedostatkem tohoto paradigmatu je po mém soudu skutečnost, že se soustředí na jednání podřízených skupin coby infrapolitiku, a tím pádem má paradoxně sklon posilovat koncept politiky definované z pozice nepodřízenosti. Antropologická literatura, která klade důraz na přeznačování společenských hierarchií z romské perspektivy, se tomuto nebezpečí sice vyhýbá, na druhou stranu se však nepřiměřeně soustředí na kulturní reprezentace a narativy a opomíjí související praktiky, jež vycházejí z hmotných podmínek života podřízených Romů – a také ze vztahů, které se Romové snaží utvářet s úřady, jejichž moc v mých příkladech ztělesňují především policisté.

Můj přístup je založený na trojici epistemologických postupů. Zaprvé je je relační a snaží se teoreticky uchopit střetávání Romů s Neromy – zvláště pak přímo s činiteli, kteří sekuritární opatření vynucují, tedy s policisty –, představit je jako akty odporu, na nichž se názorně ukazuje snaha dosáhnout autonomie, ovšem zároveň je nahlížet ve vztahu k policii, a nikoliv odděleně, jak je odpor Romů začasť vyobrazen v literatuře, která ho pojímá coby přeznačování. Zadruhé je založen spíše na materialitě nežli jen čistě diskurzivně. A konečně se nesnaží odpor teoreticky zpracovat na politické škále určené tím, jaké praktiky považujeme za „normální“, a pokouší se tak překonat pohled na romský odpor jako něco skrytého, jako na pouhou infrapolitiku.

Usiluji přitom o revizi toho, jak nekriticky se aplikuje scottovská teorie rezistence (Scott 1985, 1990, 2009) na Romy. Scott zdůrazňuje širokou škálu každodenních forem odporu v protikladu k těm zjevnějším a okázalejším: zdržování, falešnou vstřícnost, zhářství, sabotáže, pomluvy, přetvářku a tak dál. Zároveň ale tyto praktiky bagatelizuje, zastává názor, že jejich prostřednictvím není možné efektivně dosáhnout společenské změny, a staví je do protikladu k otevřené vzpourě. Kritici scottovské teorie rezistence tématizovali její

ahistorické a kulturně uniformizující principy (Gutmann 1993, Bayat 2004). Nejenže je sociopolitická situace rolníků v jihovýchodní Asii krátce po konci koloniálního období a situace romských migrantů v Itálii v posledních desetiletích nesmírně odlišná – i taktiky odporu se v těchto odlišných kontextech vyvinuly odlišnými, kulturně specifickými způsoby. Kromě podřízené pozice v rámci společenské hierarchie, v níž se obě skupiny nacházely či nacházejí, mají nadvláda nad jihoasijskými rolníky a útlak Romů jen málo společného. Infrapolitika je podle Scotta něco, co ti, kteří se „neodvažují hovořit vlastním jménem“ (Scott 1990: 19), realizují coby formu politiky úplně všude; takový zjednodušující a paternalistický pohled na podřízené skupiny nicméně zkresluje přístup těch, kteří vlastním jménem hovoří, třebaže je z vyšších příček společenské hierarchie, na kterých badatelé obvykle stojí, není dobře slyšet. Co víc, vytrvalost, s níž se Scott zaměřuje na nenápadné praktiky odporu a „skryté scénáře“, pomíjí zjevné formy odporu, jimiž se Romové snaží přetvářet společenské vztahy i celou společenskou hierarchii. Tato kritika ovšem nemá za cíl zcela smést ze stolu v mnohém užitečné Scottovy koncepty. Spíše obhajuje přístupy k výzkumu odporu, které jsou kulturně citlivé a zároveň ukotvené v náležitém společensko-historickém kontextu a v nichž i skupiny jako Romové hovoří samy za sebe prostřednictvím relačních forem jednání.

2.1 Od odmlouvání k politice ohně:

Diskurzivní a materiální praktiky odporu

Praktiky odporu zahrnují vedle jednání zakotveného v materiálních podmínkách táborů i jednání diskurzivní. Obyvatelé táborů tváří v tvář policii nemlčí, ačkoliv musí využít nemalé sociální dovednosti, aby rozeznali práh, za kterým by se už daná situace zvrtna ve fyzické násilí. Prohlašují, že policie si počiná, „jak se jí zachce“, a jsou si vědomi toho, že poměr sil je vychýlen v jejich neprospěch. Diskurzivní strategie vůči policii proto kombinují dobře rozvážené mlčení a diskurzivní jednání, jehož aktéři zůstávají v anonymitě. Jeden takový případ je vyličen v policejním hlášení ze srpna 2014 – na asfalt před vchodem do jednoho tábora někdo nasprejoval nápis „*MERDA VIGILI DE MGIO*“ (sic), tedy urážku adresovanou „Di Maggiovým policajtům“, jak římstí Romové s odkazem na někdejšího velitele jednotky SPE této jednotce říkají. Když se policisté sepisující hlášení vyptávali po autorovi nápisu, nedostali od obyvatel tábora žádnou odpověď.

Mezi zjevnější diskurzivní jednání patří způsob, jakým se Romové ozývají proti kriminalizaci a sekuritizaci při střetech s policií. Jednoho chladného dne v říjnu 2016 jsem se účastnila policejní hlídky se dvěma příslušníky SPE. Vraceli jsme se autem z jednoho oficiálního tábora za silničním obchvatem, když vtom

policisté zahlédli dva nákladáky s kovovým šrotem. Mluvili o nich jako o „cikánských nákladácích“ a rozhodli se je zastavit a zkontrolovat doklady. Dvojici řidičů doprovázela starší žena, mladý chlapec a dospívající mladík. Po dlouhé kontrole, při které ověřili doklady obou řidičů, vozidel i firmy, pro kterou pracovali – šlo o jejich rodinný podnik –, se policisté rozhodli náklad i vozidla zabavit s odůvodněním, že řidiči nemohou doložit přesný původ šrotu ani místo určení. Romové kovový šrot často sbírají na ulici, takže prokázat přesného původce materiálu včetně jména a adresy jednoduše nemohou. Kvůli přísnějším a častějším policejním kontrolám se navíc obchodníci se šrotem čím dál tím více zdráhají kovy od Romů vykupovat. Romové proto musí zdlouhavě hledat výkupce, který je ochoten riskovat, že se jeho vlastní firma ocitne v hledáčku policie a bude čelit potenciálním postihům.

Zatímco jeden policista vyplňoval konfiskační formulář, Romové se začali dohadovat s dalšími policisty, kteří dorazili na místo – původní dvojici v mezidobě posílily dvě další hlídky. Ptali se, co dnes mají dát svým dětem k večeři, když jim policie zabavila kovový šrot i s nákladáky, tedy s prostředky jejich obživy. Po krátké výměně, kdy jeden policista prohlásil, že se je „neprosil, aby měli děti“, rozhovor pokračoval. Žena řekla: „Chápete, že nás tlačíte k tomu, abychom si místo poctivé práce vydělávali na chleba krádežemi?“ Jádrem této argumentace odpovídá tomu, jakým způsobem Romové poukazují na vlastní kriminalizaci – předznamenanou tematizováním zlodějství a nepoctivosti – jako důsledek čím dál tím represivnějšího systému, jenž je vytlačuje za hranice „zákonosti“. Tím se ovšem Romové nikterak nepřiznávají k tomu, že by páchali nezákonnosti častěji než Neromové (Santilli 2017) – Michael Herzfeld (2009) ukazuje, že obcházejí zákony, platit menší daně a tak dále, se ve skutečnosti usilovně snaží mnoho Římanů. Romská argumentace ale přesouvá důraz z tématu jejich vlastní kriminalizace k důsledkům neustále sílící represe, které jsou minimálně posledních dvacet až třicet let v Římě vystaveni. V důsledku zmíněné slovní výměny se pak cestou zpět na okresek rozvinul mezi policisty rozhovor, při kterém jeden z nich zabavování kovového šrotu odsuzoval, jelikož jeho sběr podle něj byla „jediná užitečná věc, co Romové dělají“. Diskuze s Romy tedy podnítila zpochybňování policejních praktik samotnými policisty, kteří si uvědomovali neúčinnost represivních opatření, jejichž prováděním byli pověřeni. Přestože v danou chvíli se to jevílo bezvýznamně, mohl tento okamžik pochybnosti a reflexe odstartovat i případnou diskuzi o policejních praktikách a represivní politice. A co je podstatné, zmíněná slovní výměna krom jiného ukazuje, jakou roli mají ve vyjádření odporu vůči systému, který Romy utlačuje a postihuje jejich živobytí, romské ženy. Právě ony jsou zodpovědné za většinu reprodukční práce, bývají přímo zasaženy ekonomickou nouzí a ubývajícími možnostmi obživy a stále významněji se angažují ve vyjadřování nesouhlasu s důsledky hanebné sekuritizační politiky.

Jako hlavní představitelky odporu ukazuje romské ženy i další příklad diskurzivní strategie, a sice politický protest skupiny Romek proti životním podmínkám, v nichž bylo nuceno žít téměř 400 Romů z Bosny a Rumunska v přijímacím středisku na Via Salaria.⁹ Tento protest vešel ve známost jako „boj hrnců“ (*lotta delle pentole*). V roce 2016 – krátce poté, co římské úřady zakázaly ve středisku vlastní vaření a místo toho najaly cateringovou firmu – dostalo 39 rodin příkaz se ze střediska vystěhovat, aniž by jim byla nabídnuta jiná možnost ubytování. Romské ženy se proti tomuto nařízení vzbouřily a zorganizovaly protest. Vzaly hrnce a příbory a hlasitě se dožadovaly svých práv. Maria Rosaria Chirico (2016) jejich akci popisuje jako důležitý precedens a okamžik, kdy romské ženy zaujaly stěžejní místo na scéně politického odporu. Co je ještě pozoruhodnější, vůdčí roli a úlohu mluvčí ve vztahu k římským úřadům na sebe vzala jedna mladá (a bezdětná) žena z tradiční romské komunity, ve které je mladým ženám jinak jasně vyhrazena podrízená pozice. Podařilo se jí získat důvěru místního biskupa, který se Romů často zastával a nabídl jim i konkrétní podporu. Během našeho rozhovoru se o něm tato žena vícekrát zmiňovala a s pýchou mi ukázala společnou fotografii z jednoho jejich setkání. Tento druh politického jednání je pevnou součástí určitého typu vztahů, které Romové občas navazují s neromskými zástupci úřadů či charitativních organizací, a jeho smyslem je dát Neromům jasně najevo vlastní rovnocenné politické postavení.

Vedle diskurzivních praktik odporu jsou zde i další, které jsou zakotvené v materiálních podmínkách tábora a využívají jej jako prostředek k různým formám politického protestu i jako zdroj různých rezistenčních taktik. Tábory se většinou nachází daleko od obytných čtvrtí, jsou často odsunuty do průmyslových oblastí v blízkosti skládek a v řadě případů zde bylo prokázáno znečištění. Dají se rovněž charakterizovat zanedbanou infrastrukturou a nedostatkem služeb: kanalizace a vodovody jsou mnohdy rozbité a úřady nenechávají vyvážet odpad tak často, jak by bylo potřeba. V táborech je proto nezdědky kdy odporný smrad a jsou zamořeny krysami, což dále posiluje rasistické představy Italů o tom, že Romové jsou špinaví a kulturně predeterminovaní k životu v podobných podmínkách. Úřady navíc natěsňaly na malou plochu Romy z rozdílných skupin a nedovolily při tom obytné jednotky nově seskupit podle mezinárodních vazeb. V praxi to pak často vede k tomu, že mezi různými rodinami a skupinami s různým původem dochází ke konfliktům.

⁹ Přijímací střediska (*centri di accoglienza*) jsou alternativou ke *campi nomadi* a římské úřady v nich umísťují násilně vystěhované skupiny zhruba od počátku 21. století. Typicky jsou zřizována v bývalých průmyslových objektech. Středisko na Via Salaria bylo například zřízeno v budově někdejší papírny. Střediska spravují rozličné nevládní organizace a pravidla jsou často drakonická a absurdní – platí zákazy návštěv, jsou omezeny vycházky, teplé jídlo obstarávají cateringové firmy místo toho, aby se vytvořily podmínky pro vlastní vaření, a tak dále.

Římanům vadí, když se pálí odpad, který *campi nomadi* obklopuje. To, čemu místní říkají *rogbi tossici* – tedy „jedovaté vatry“ –, je komplexní fenomén, který jsem už podrobněji rozebrala jinde (Ivasiuc 2019a,b). Ve zkratce se dá říct, že odpad se na místě hromadí částečně kvůli zanedbanému odvozu, částečně kvůli neromským jednotlivcům a malým firmám, které sem vyvážejí stavební suť, staré domácí spotřebiče a nábytek místo toho, aby odpad odvezly do sběrných dvorů, kde by byl náležitě – a legálně – zlikvidován, a částečně i kvůli některým obyvatelům táborů, kteří se živí drobným sběrem kovů a nepotřebný materiál pálí, aby z něj kovové součásti získali. Neromové viní z pálení odpadu především Romy, ovšem ti dobře vědí, že tato činnost proti nim staví obyvatele ze sousedství a zesiluje policejní represí. Někteří proto začali policii hlásit poznávací značku konkrétního nákladního auta, které podle nich přijíždělo zvenčí a odpad v okolí tábora pravidelně vysypávalo. Navzdory vytrvalým – a někdy až zbytečně horlivým – policejním kontrolám pálení pokračuje a podněcuje mezi obyvateli periferií morální paniku. *Campi nomadi* se kvůli tomu stávají významným tématem lokální politiky a jejich vyklízení figuruje mezi předními požadavky místních hráčů napříč politickým spektrem.

Oproti zjednodušující tezi, kterou vydává za pravdu většina aktérů – tedy že oheň souvisí výhradně se sběrem starého železa, jímž se Romové živí –, jsou ovšem příčiny pálení odpadu složitější. Policejní hlášení z července 2014 o dalším nelegálním pálení klade tento konkrétní incident do souvislosti s represivní akcí, která proběhla o den dříve, a naznačuje, že založení ohně mohlo být ze strany některých obyvatel tábora aktem vzpoury. Dovolím si tvrdit, že policejní výklad pálení odpadu coby aktu vzdoru proti represím, kterým jsou Romové vystaveni, nemusí být zas tak nepravděpodobný. Odkazují se zde na koncept pyropolitiky (Clark 2018, Cary 2023), který se vyvinul jako snaha pojmově uchopit sociopolitická rozhodnutí ohledně zacházení s ohněm. Já ho zde použiji, abych poukázala na odzvola vedenou politiku, kterou kolem ohně rozehráli obyvatelé tábora. Z výzkumu realizovaného v jihoafrických městech Kerrym Ryanem Chansem (2015) vyplývá, že oheň je součástí místní politiky odporu, kterou obyvatelé těchto měst reagují na pokračující represe a bídné životní podmínky. Také Cecilia Vergnano (2020) upozorňuje, že paleta akcí, které obyvatelé tábora podnikají, zahrnuje i vandalismus a pálení odpadu coby způsob vyjádření nespokojenosti s mimořádně nejistou situací, v níž se řada z nich nachází. Skutečnost, že autor výše zmíněného policejního hlášení interpretoval tento konkrétní případ pálení odpadu jako politický protest a nepoužil obvyklý narativ sběru kovů, je velmi zajímavá. Romové zaujímají politické pozice nesouhlasu a protestu proti policejním represím, využívají k tomu pyropolitiku coby performativní jednání a zmíněné hlášení naznačuje, že alespoň někteří policisté si to dobře uvědomují. Také to vrhá odlišné světlo na vztahy mezi policií a obyvateli tábora, jelikož ti zde zjevně nejsou nazíráni jen jako jacísi podlidé, jako infantilizované objekty

policejních kontrol, ale je jim přiznána schopnost podnikat akce, které lze jasně vykládat jako politický vzdor. Tím ovšem nechci říct, že v okamžiku, kdy jsou tímto způsobem vyloženy, získávají Romové v očích policie rovnocennou a legitimní pozici; interpretace romského jednání je totiž nadále spjatá s jejich kriminalizací a s rasistickými konstrukcemi, v nichž jsou pojímáni jako necivilizovaní „jiní“.

Zmíněnou interpretaci pálení odpadu coby pyropolitiky je také třeba zasadit do kontextu širší diskuze o konceptualizacích odporu, až příliš hladce vepsaných do buržoazní estetiky civilizovanosti a slušnosti. S přisuzováním politického aktérství obyvatelům tábora je v tomto případě neodmyslitelně spojeno také riziko, že posílí stereotypy ohledně vandalismu, násilnictví a zlovolných záměrů, které jsou v rozporu s představami o přípustných formách politického protestu. Cecilia Vergnano (2020) zdůrazňuje, že její interpretace má poukázat na dopady segregáčnických metod vládnutí a zanedbávání obyvatel táborů. Já bych ráda tento argument posunula ještě dál a upozornila, že i podle tohoto výkladu obyvatelé táborů stále jen reagují na vnější podněty, což je staví do pozice lidí podřízených jednání úředních orgánů. Můj vlastní výklad pálení odpadu coby politického jednání je oproti tomu pevně spjat s materiálními podmínkami tábora: vykládám pyropolitiku nejen jako performativní akt, jenž má vyjádřit tíseň, ale také jako formu jednání, jejímž prostřednictvím se někteří obyvatelé tábora pokouší svým způsobem ovládnout okolní prostředí a vymanit se tak z jinak bezmocného postavení, ve kterém se často nacházejí tváří v tvář svévolným pravidlům určeným úřady.

2.2 Autonomie a útek

Mezi archivními dokumenty týkajícími se soupisu obyvatel z roku 1995 člověka upoutá nezvyklá fotografie, připojená ke sčítacímu formuláři jedné ženy. Zatímco na většině fotografií – i když ne úplně na všech – jsou lidé zachyceni v poměrně prkenných pozicích, s očima upřenými do objektivu, jako když se fotíte na občanský průkaz, zmíněná žena se na snímku dívá doleva, kam otočila i hlavu. Zdvihá ukazováček ke rtům, jako by chtěla, aby se někdo ztišil, a přitom se směje. Fotograf ji vůbec nezajímal, nebo se snad fotografovi nechtělo čekat na vhodnější okamžik. Někteří policisté, se kterými jsem mluvila, se tehdejšího sčítání zúčastnili a vzpomínají, jak byla celá akce chaotická – všude si hrály děti, dělaly hluk, lidé pobíhali sem a tam a strkali se. Na některých snímcích malých dětí – batolat, či dokonce novorozeňat – je vidět matčina ruka, která při fotografování drží dítěti hlavu v klidu, ale část dětského obličej je přitom zakrývá. Jindy zas fotograf stisknul spoušť, aniž by se staral o podrobnosti, takže některé děti se vůbec nedívají do objektivu. Silvana¹⁰ se podle své složky narodila v roce 1979. V době, kdy se

10 Všechna jména v tomto článku jsou kvůli ochraně účastníků výzkumu změněna.

soupis pořizoval, jí tedy bylo šestnáct let, ale na snímku vypadá daleko starší. Má zakulacenou tvář, kterou rámuje lehce zvlněné vlasy, na pravém rameni jí spočívá dlouhý culík, ofnu má sčesanou doleva a ruka zdvižená ve ztišujícím gestu je ozdobená prsteny a náramkem. Celkově zanechává v člověku silný dojem. Fotograf ji zachytil těsně předtím, než se stihla připravit. Celým svým postojem dává najevo, že svoji pozornost věnuje spíš svojí rodině – sčítací formuláře se vyplňovaly vždy po jednotlivých rodinách – než zástupcům státní moci. Fotografie příznačně ilustruje, že Romové se soustředí spíš na rodinné vztahy a společenskou dynamiku vlastní skupiny nežli na vnější svět s jeho gádžovskou politikou. Symbolizuje autonomii, kterou si Romové vytvářejí ve vztahu k přebujelému (a z jejich pohledu velmi represivnímu) systému národních států, jenž vládne většině neromského světa.

Další strategií, kterou někteří Romové používají, je útek. I tato strategie souvisí s hledáním autonomie a Romy vřazuje do dynamiky mobility. Ta ovšem nesouvisí s kulturou kočovnictví, jak se často snaží naznačit mainstreamový výklad. Jde o přímou odpověď na děsivý nedostatek autonomie, který obyvatelé *campi nomadi* a přijímacích středisek v jejich prostředí zakoušejí, a výraz odmítnutí nechat se prostorově i materiálně omezovat prostředím, které Romům nezaručuje ani autonomii, ani důstojnost. Už jsem na jiném místě (Ivasiuc 2018b) popsala příběh jedné Romky, se kterou jsem vedla výzkumný rozhovor: Speranta dorazila do Itálie z Rumunska roku 2001, hnána touhou po lepším životě a snahou zajistit svým dětem budoucnost. Úřad na ochranu dětí vyhrožoval, že jí děti odebere, protože si u sebe nechávala svoje batole, když žebrela na římských ulicích. Řekla si tedy, že děti pošle zpátky do Rumunska, kde by se o ně postarali příbuzní. Po uzavření přijímacího střediska na Via Salaria byla vystavena jednomu nucenému vystěhování za druhým a rozhodla se, že si v poměrně nepřístupné a zarostlé oblasti východního Říma postaví chatrč. V době našeho setkání žila odloučeně od otce svých dětí, a dala se tedy dohromady s jednou starší ženou, která v Římě rovněž neměla žádné příbuzné. Chatrč si zbudovaly spolu a vzájemně se ve své mimořádně nejisté situaci podporovaly. Příbytek byl nicméně zničen, když úřady obě ženy v roce 2018 znovu nuceně vystěhovaly, takže Speranta se opět musela přesunout. Navzdory těžkostem, které k této strategii neoddělitelně patří, mnoho Romů bez stálého bydliště – a zvláště těch, kteří se nemusí starat o malé děti – pokládá tento způsob existence za mnohem lepší než život v *campi nomadi* či přijímacích střediscích. Pořád totiž poskytuje alespoň určitou míru autonomie a kontroly nad životním prostorem, který si tito lidé vytvořili a který obývají, a dovoluje v rámci daných sociálních vztahů rozvíjet strategie vzájemné podpory a péče – zvláště mezi lidmi, které životní okolnosti odtrhly od jejich společenství, a kteří se tedy nemohou spolehnout na příbuzenské vazby coby záchrannou síť.

V reakci na zoufalé životní podmínky v táborech se jejich obyvatelé uchylují také k další strategii, která využívá tamní materiální podmínky. Policejní hlášení

se často zmiňují o dírách v plotu kolem táborů. Vykládají je přitom jako pokusy provinilých „kočovníků“ uniknout policejním zátahům. Ve skutečnosti však obyvatelé táborů dělají díry do plotu proto, aby si vydobyli určitý autonomní prostor a jejich každodenní pohyb z tábora a zpět zůstal skrytý před konkurenčními rodinami (Ivasiuc 2019b). Chrání se tak před všetečnými pohledy dalších Romů, jimž se jinak v omezeném prostoru tábora nemohou vyhnout a kvůli kterým se již existující konflikty dále vyhrocují. Ráda bych však také podotkla, že tato strategie je relační v tom smyslu, že přímo reaguje na téměř obsedantní snahu úřadů ploty kolem táborů neustále opravovat. Na pokusy ohradit je a segregovat tak obyvatelé táborů odpovídají materiálně ukotvenými praktikami rezistence, které jdou proti představě toho, jak by podle Neromů – a podle represivních orgánů zvláště – měli Romové bydlet: za plotem omezujícím jejich pohyb i přístup do neromských prostorů.

2.3 Budování vztahů

V krabici obsahující dokumenty z roku 1995 jsem našla také dopis, který napsal jeden muž ve vězení. Je adresován jistě policistce a svědčí o další ze strategií, které někteří Romové používají, a sice o snaze vytvořit si vazby na představitele státní moci, dovolávat se lidskosti „pod uniformou“ (Solimene 2013) a rozvíjet lidské vztahy mimo pozice, které staví obyvatele tábora a policisty proti sobě, či dokonce navzdory jim. Dopis je psaný rukou, neumělou italštinou a žádá, aby policistka „něco udělala“ a pomohla muži dostat se z vězení. Pisatel úpěnlivým tónem líčí svoji situaci jako psychické mučení („už to dál nevydržím“), dělá náarážky na možnost, že by ve vězení zemřel, dovolává se policistčiny lidskosti a připomíná těžkosti, kterým je bez jeho podpory vystavena jeho rodina. Když jsem se zmíněné policistky na dopis zeptala, muže si vybavila. Pamatovala si i samotný dopis a vyprávěla mi, že mužova rodina, a vlastně i další rodiny ji tehdy požádaly, aby šla jejich dětem za kmotru. Tento případ rituálního spříznění odhaluje snahu vytvářet vztahy napříč etnickými a třídními hranicemi tak, aby z nich bylo možné těžit, a počítá s vyhlídkou, že kmotr či kmotra pomůže dítě chránit a poskytne mu i finanční podporu (Fosztó 2007). Instituce rituálního spříznění je nástrojem mikropolitiky, v níž jde o uznání a zároveň i přerozdělování. Někteří Romové se jejím prostřednictvím pokoušejí Neromy přimět, aby skrze vazby, k jejichž vytvoření je Romové povzbuzují, dali postupně najevo, že respektují jejich lidství, uznali, že Romové jsou legitimní součástí společenství, jež se tímto typem sociálních vazeb utváří, a aby se také skrze tyto kanály podělili o své materiální výhody – jakkoliv třeba jen v omezené míře. Vytvářením podobných pout nejenže Romové získávají to, čemu Leonardo Piasere (1999) říká „gádžovský kapitál“ (tedy neromský kapitál ve smyslu společenských kontaktů), ale navíc ještě zpochybňují přirozenost sociálních hierarchií, které je situují do pozice

společensky podřízených a vyloučených ze sociálního kontaktu s Neromy. Odhalují svévolnost v samotných základech společenského pořádku a rozšiřují tyto vztahy o jiné druhy vazeb. S Enginem Isinem bychom mohli tvrdit, že toto jednání není politické...

„[...] týmž způsobem, jakým si politické bytí [...] představují jejich dominantní jiní, tedy občané. Toto jednání využívá symbolické, sociální, kulturní a ekonomické praktiky, které jednajícím [...] umožňují jednat podle nově nastavených podmínek, ustavit se coby nezávislí političtí aktéři, zaujmout v sociálním prostoru odlišné pozice než ty, do kterých byli předtím vykázáni, a tím způsob politického bytí naopak [...] redefinuje.“ (Isin 2002: 275–276)

Tyto taktiky odporu se přímo zaměřují na přenastavení vztahů mezi Romy a policií. Podobné jednání narušuje mocenskou hierarchii zdola, jelikož otevírá nové možnosti, jak Romové mohou sami sebe situovat – nikoliv jako kriminalizované „nomády“, ale spíše jako rituálně získané příbuzné policistů, o jejichž ochranu usilují.

3 Závěr: Jak promýšlet aktérství a odpor nad rámec „zbraní slabých“?

Ačkoliv romské skupiny již byly pojmově uchopeny coby „lidé odporu“ (Asséo 1989), jejich aktérství v kontextu sekuritárního vládnutí stále nebylo teoreticky zpracováno dostatečně soudržně a takovým způsobem, aby se z něj stal významný příspěvek do akademické debaty zaměřené na téma odporu podřízených skupin. Dosavadní studie se pohybují mezi příklady kulturního přeznačování společenských hierarchií, které staví Romy na vrchol žebříčku, a reaktivní politiky založené na nepočetných, neorganizovaných protestech či akcích, při kterých se Romové domáhají svých práv. Jinými slovy, nezávislé romské jednání a odpor jsou popsány na škále od scottovských „skrytých scénářů“ po isinovské „akty občanství“. Otázka, která mne vedla při psaní tohoto článku, byla následující: Jak se dá tvářit v tvář sekuritárnímu vládnutí uvažovat o nezávislém aktérství a odporu Romů tak, abychom překonali scottovský koncept „zbraní slabých“?

Tvrdím, že je pro konceptualizaci rezistenčních taktik a strategií Romů čelících kriminalizaci a sekuritárnímu vládnutí nutné využít relační přístup a analyticky se soustředit především na vztahy, které se tito Romové snaží nově navázat či upravit. Přitom jde zaprvé o jejich vztah k materiálnímu prostředí, které je obklopuje, a za druhé o vztah s aktéry, kteří vůči nim represivní politiku vykonávají. Nejprve jsem ukázala, že rezistenční taktiky těchto Romů jsou pevně svázány s materialitou tábora (graffiti, vandalismus – zvláště poškozování plotu –, pálení odpadu v okolí). Materialita samotná se tak stává v promýšlení romského odporu vůči sekuritárnímu vládnutí důležitým analytickým nástrojem. Poté jsem

ukázala, že relační přístup – který klade důraz na analýzu vztahů, jež Romové navazují buď s jinými Romy v podobné situaci (v případě Speranty), nebo způsobů, jimiž se Romové snaží vyjednat či formovat nové vztahy s policisty – může být cestou, jak uvažovat o využívání taktik odporu jinak než jako o pouhých „zbraních slabých“. Na rozdíl od Scottových „skrytých scénářů“ totiž tyto taktiky usilují o přetváření sociálních vztahů otevřeně, a to tím, že podněcují ke zpochybňování a napadání nástrojů i samotných praktik útlaku: táborových omezení, segregace, policejních kontrol, zabavování, zanedbané infrastruktury a sociálního odvržení.

Z angličtiny přeložil Vratislav Kadlec

- Armillei, R. 2018. *The 'Camps System' in Italy: Corruption, Inefficiencies, and Resistance*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Asséo, H. 1989. Pour une histoire des peuples-résistance. In: P. Williams (ed.). *Tsiganes: Identité, Evolution* [Tsiganes: Identity, Evolution]. Paris: Syros, 121–127.
- Barany, Z. 2002. *The East European Gypsies: Regime Change, Marginality, and Ethnopolitics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bayat, A. 2004. Globalization and the Politics of the Informals in the Global South. In: AlSayyad, N., Roy, A. (eds.). *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia*. London: Lexington Books, 64–80.
- Bermann, K., Clough Marinaro, I. 2011. Exclusivity and Exclusion: Roma Camps and the 'Degypsification' of the Roman Urbs. *Public* 43: 62–75.
- Bermann, K., Clough Marinaro, I. 2014. 'We work it out': Roma settlements in Rome and the limits of do-it-yourself. *Journal of Urbanism* 7 (4): 399–413. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/17549175.2014.952321>.
- Cary, M. 2023. Pyropolitics and the Production of Territory. *Environment and Society* 1: 104–121. DOI: <https://doi.org/10.3167/ares.2023.140107>.
- Chance, K. R. 2015. Where there is fire there is politics: Ungovernability and Material Life in Urban South Africa. *Cultural Anthropology* 30 (3): 394–423.
- Chirico, M. R. 2016. La lotta delle pentole [The struggle of the pots]. 21. 3. [online] Dostupné z: <https://www.cartadiroma.org/editoriale/33686/> [cit. 4. 4. 2023].
- Clark, N. 2018. "Pyropolitics for a Planet of Fire." In: Peters, K. A., Steinberg, P. E., Stratford, E. (eds.). *Territory Beyond Terra*–86. London: Rowman & Littlefield International, 69–86.
- Clavé-Mercier, A., Olivera, M. 2018. Inclusion and the 'Arts of Resistance': How Do Roma Migrants Develop Autonomy in the Context of Inclusion Policies? *Intersections: East European Journal of Society and Politics* 4 (2): 149–168. DOI: 10.17356/ieejsp.v4i2.390.
- Clough Marinaro, I. 2003. Integration or marginalization? The failures of social policy for the Roma in Rome. *Modern Italy* 8 (2): 203–18.
- Clough Marinaro, I. 2009. Between Surveillance and Exile: Biopolitics and the Roma in Italy. *Bulletin of Italian Politics* 1 (2): 265–87.
- Clough Marinaro, I. 2014. Rome's 'legal' camps for Roma: the construction of new spaces of informality. *Journal of Modern Italian Studies* 19 (5): 541–555. DOI: 10.1080/1354571X.2014.962254.
- Clough Marinaro, I. 2015. The Rise of Italy's Neo-Ghettos. *Journal of Urban History* 41 (3): 368–87.

- Clough Marinaro, I. 2017. The informal faces of the (neo-)ghetto: State confinement, formalization and multidimensional informalities in Italy's Roma camps. *International Sociology* 32 (4): 545–562. DOI: <https://doi.org/10.1177/0268580917706629>.
- Clough Marinaro, I., Sigona, N. 2011. Introduction: Anti-Gypsyism and the Politics of Exclusion: Roma and Sinti in Contemporary Italy. *Journal of Modern Italian Studies* 16 (5): 583–589.
- Coccia, B. (ed.) 2012. *'Zingari': Storia dei nomadi a Roma tra accoglienza e rifiuto*. Rome: Apes.
- Crawford, A., Hutchinson, S. 2016. Mapping the Contours of 'Everyday Security': Time, Space and Emotion. *British Journal of Criminology* 56 (6): 1184–1202.
- Goldstein, D. 2010. Toward a Critical Anthropology of Security. *Current Anthropology* 51 (4): 487–517.
- Daniele, U. 2010. Censimenti e razzializzazione della differenza zingara nell'era della sicurezza. In: Lombardi Satriani, L. M. (ed.). *RelativaMente: nuovi territori scientifici e prospettive antropologiche*. Rome: Armando & Armando, 92–99.
- Daniele, U. 2011. *Sono del campo e vengo dall'India: Etnografia di una collettività rom ridislocata*. Rome: Meti.
- Daniele, U. 2013. *Questo campo fa schifo. Etnografia dell'adolescenza rom fra periferie e scenari globali*. Rome: Meti.
- Durst, J., Nagy, V. 2018. Transnational Roma Mobilities: The Enactment of Invisible Resistance. *Intersections: East European Journal of Society and Politics* 4 (2): 3–16. DOI: 10.17356/ieejsp.v4i2.466.
- Fosztó, L. 2007. Born again in postsocialist Romania: Ritual, personhood, and conversion among the Roma in a Transylvanian village. PhD thesis. Halle-Wittenberg: Martin Luther University.
- Grill, J. 2020. (Im)mobility subcontracted. *Slovenský Národopis/Slovak Ethnology* 68 (4): 412–433.
- Gutmann, M. C. 1993. Rituals of Resistance: A Critique of the Theory of Everyday Forms of Resistance. *Latin American Perspectives* 77 (2): 74–92.
- Hepworth, K. 2012. Abject citizens: Italian 'Nomad Emergencies' and the deportability of Romanian Roma. *Citizenship Studies* 16 (3–4): 431–49.
- Herzfeld, M. 2009. *Evicted from Eternity: The Restructuring of Modern Rome*. Chicago (IL): University of Chicago Press.
- Isin, E. F. 2002. *Becoming Political. Genealogies of Citizenship*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Isin, E. F., Nielsen, G. M. 2008. *Acts of Citizenship*. London: Zed Books.
- Ivasiuc, A. 2015. Watching over the Neighbourhood: Vigilante Discourses and Practices in the Suburbs of Rome. *Etnofoor* 27 (2): 53–72.

- Ivasiuc, A. 2018a. The Order of Things and People: Urban Surveillance Culture in Europe. *On_Culture* (Fall 2018). Dostupné z: <https://www.on-culture.org/journal/issue-6/ivasiuc-the-order/> [cit. 30. 6. 2023].
- Ivasiuc, A. 2018b. Social mobility and the ambiguous autonomy of Roma migration. *Intersections: East European Journal of Society and Politics* 4 (2): 109–125. DOI: 10.17356/ieejsp.v4i2.379.
- Ivasiuc, A. 2018c. Alter-Narratives. Seeing Ordinary Agency. In: Beck, S., Ivasiuc, A. (eds.). *Roma Activism: Reimagining Power and Knowledge*. Oxford and New York: Berghahn Books, 129–150.
- Ivasiuc, A. 2019a. “Sharing the Insecure Sensible: The Circulation of Images of Roma on Social Media.” In: van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. (eds.). *The Securitization of the Roma in Europe*. London: Palgrave Macmillan, 233–59.
- Ivasiuc, A. 2019b. “Reassembling (In)security: The Power of Materiality.” In: Kreide, R., Langenohl, A. (eds.). *Conceptualizing Power in Dynamics of Securitization: Beyond State and International System*. Baden Baden: Nomos, 367–94.
- Ivasiuc, A. 2020a. Threatening the Social Order: The Security – Morality Nexus in the Crisis of Capitalism. *Journal of Extreme Anthropology* 4 (1): 227–49. DOI: <https://doi.org/10.5617/jea.8081>.
- Ivasiuc, A. 2020b. The ‘Gypsy’ Police: The Social Division of Police Labour in Rome. *Society for the Anthropology of Work*. DOI: <https://doi.org/10.21428/1d6be30e.e9e30d29>.
- Ivasiuc, A. 2021. “From Folk Devils to Modern State Devils: The Securitization and Racial Policing of the Roma in Italy.” In: Demant Fredriksen, M., Harboe Knudsen, I. (eds.). *Modern Folk Devils: The Construction of Evil in Contemporary Europe*. Helsinki University Press, 157–177.
- Ivasiuc, A. 2022. “Spatial Mobility as a Threat to Social Mobility: Roma in the Peripheries of Rome and the NIMBY Politics of *campi nomadi*.” In: Hein-Kircher, H., Distler, W. (eds.). *The Mobility-Security Nexus and the Making of Order. An Interdisciplinary and Historicizing Intervention*, 142–160. London: Routledge. DOI: 10.4324/9781003246619-11.
- Johansson, A., Vinthagen, S. 2014. Dimensions of Everyday Resistance: An Analytical Framework. *Critical Sociology* 42 (3): 417–435.
- Legros, O., Lièvre, M. 2019. Domestic versus State Reason? How Roma Migrants in France deal with their Securitization. In: van Baar, H., Ivasiuc, A., Kreide, R. (eds.). *The Securitization of the Roma in Europe*. London and New York: Palgrave Macmillan, 67–87.
- Lorey, I. 2012. *State of Insecurity: Government of the Precarious*. London: Verso Books.
- Maestri, G. 2019. *Temporary Camps, Enduring Segregation: The Contentious Politics of Roma and Migrant Housing*. Cham: Palgrave Macmillan.

- Mantovan, C., Maestri, G. 2021. Donne e Rom: Segregazione Razziale, Oppressione di Genere e Resistenze. *Sociologia Urbana e Rurale* 125: 62–79. DOI: 10.3280/SUR2021-125004.
- Pagano, S. 2019. *Nomadin-Sein' im 'Dorf der Solidarität': Eine kritische Ethnografie zu Camps für Rom_nja in Rom* ['Being a nomadic woman' in the 'village of solidarity': A critical ethnography on camps for Roma in Rome]. Göttingen: Institut für Kulturanthropologie/Europäische Ethnologie, Universitätsverlag Göttingen.
- Piasere, L. 1999. *Un mondo di mondi: Antropologia delle culture rom.* Naples: L'Ancora.
- Piasere, L. 2005 [1991]. *Popoli delle discariche.* Rome: CISU.
- Piasere, L. 2006. Che cos'è un campo nomadi? *Achab* VIII: 8–16.
- Piasere, L. 2012. *Scenari dell'antiziganismo. Tra Europa e Italia, tra antropologia e politica.* Florence: SEID.
- Picker, G. 2012. Left-Wing Progress? Neo-Nationalism and the Case of Romany Migrants in Italy. In: Stewart, M. (ed.). *The Gypsy 'Menace'. Populism and the New Anti-Gypsy Politics.* London: Hurst & Company, 81–94.
- Picker, G., Pasquetti, S. 2015. Durable camps: the state, the urban, the everyday. *CITY* 19 (5): 681–88.
- Picker, G., Greenfields, M., Smith, D. 2015. Colonial refractions: the “Gypsy camp” as a spatio-racial political technology. *CITY* 19 (5): 741–52. DOI: 10.1080/13604813.2015.1071123.
- Piemontese, S., Maestri, G. 2023. Chapter 39: Home, migration, and Roma people in Europe. In: *Boccagni, P. (ed.). Handbook on Home and Migration.* Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 481–492.
- Pontrandolfo, S. 2018. Roma 'Acts of Citizenship': Negotiating Categories and Housing Solutions. *Nomadic Peoples* 22 (1): 83–103. DOI: <https://doi.org/10.3197/np.2018.220106>.
- Pulay, G. 2018. Crises, Securitizations, and the Europeanization of Roma Representation. *Intersections: East European Journal of Society and Politics* 4 (3): 180–192. DOI: 10.17356/ieejsp.v4i3.489.
- Rossi, M. 2011. Fiori nella discarica: Forme di resistenza nell'iperghetto. *Inchiesta* 174 (Ottobre–Dicembre): 57–65.
- Santilli, C. 2017. I Rom che raccolgono il ferro a Roma. *ANUAC* 6 (1): 141–63.
- Scott, J. 1985. *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance.* New Haven and London: Yale University Press.
- Scott, J. 1990. *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts.* New Haven and London: Yale University Press.
- Scott, J. 2009. *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia.* New Haven and London: Yale University Press.

- Sigona, N. 2002. *Figli del ghetto: Gli Italiani, i campi nomadi, e l'invenzione degli zingari*. Civezzano: Nonluoghi-libere edizioni.
- Sigona, N. 2003. How Can a „Nomad” be a „Refugee”? Kosovo Roma and Labelling Policy in Italy. *Sociology* 37 (1): 69–79.
- Sigona, N. 2005. Locating ‘The Gypsy Problem’. The Roma in Italy: Stereotyping, Labelling and “Nomad Camps”. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31 (4): 741–56.
- Sigona, N. 2015. Campzenship: reimagining the camp as a social and political space. *Citizenship Studies* 19 (1): 1–15. DOI: 10.1080/13621025.2014.937643.
- Sigona, N., Monasta, L. 2006. *Imperfect Citizenship. Research into patterns of racial discrimination against Roma and Sinti in Italy*. Florence: OsservAzione.
- Solimene, M. 2013. Undressing the gaĝé clad in state garb: Bosnian xoraxané romá face to face with the Italian authorities. *Romani Studies* 23 (2): 161–186. DOI: <https://doi.org/10.3828/rs.2013.9>.
- Teodorescu, D. 2020. Homeownership, mobility, and home. *Geoforum* 116: 98–109.
- Tervonen, M., Enache, A. 2017. Coping with Everyday Bordering: Roma Migrants and Gatekeepers in Helsinki. *Ethnic and Racial Studies* 40 (7): 1114–1131. DOI: 10.1080/01419870.2017.1267378.
- Vergnano, C. 2020. Performing political dissent in a Roma camp: from infrapolitical ‘urban violence’ to activism. *Studies in Theatre and Performance* 40 (1): 83–98. DOI: 10.1080/14682761.2019.1689754.
- Wacquant, L. 2009. *Punishing the Poor: The Neoliberal Government of Social Insecurity*. Durham (NC): Duke University Press.
- Wacquant, L., Slater, T., Pereira, V. B. 2014. Territorial stigmatization in action. *Environment and Planning A* 46 (6): 1270–1280.